

**Tézy na štátne skúšky pre magisterský študijný program
UČITEĽSTVO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY V KOMBINÁCIÍ**

JAZYKOVÁ ZLOŽKA

ŠTYLISTIKA

- Z dejín štylistiky (stimuly pre súčasnosť).
- Z dejín slovenskej štylistiky. Vymedzenie predmetu systémovej štylistiky.
- Výrazová teória textu (systém výrazových kategórií).
- Východiská interaktívnej štylistiky (kvet interaktívnej štylistiky).
- Centrálné pojmy štylistiky (štýl, štýlema) – v konfrontačných reláciách.
- Text a štýl. Teoretické vymedzenie pojmu text. Štruktúrne, komunikačné, kontextové a semiotické chápanie textu.
- Makrokompozícia textu (slohové postupy). Argumentačná výstavba textu. Textové modely (žánre).
- Funkčné štýly slovenského spisovného jazyka (primárne a sekundárne). Komunikačný register ako alternatíva funkčného jazykového štýlu.
- Charakteristika a klasifikácia štýlém. Systémová klasifikácia štýlém. Fónické, morfológické, syntaktické, lexikálne, kompozičné, kinetické štýlémy.
- Rétorický štýl a jeho uplatnenie v rétorickej komunikácii. Diferenciácia rečníckych prejavov.
- Príprava rečníckeho vystúpenia, kompozícia, stratégia, prednes.

VÝVIN SLOVENSKEHO JAZYKA

- Problematika genézy slovenského jazyka. Teórie o pôvode praslovanského základu slovenčiny (historické hypotézy, teórie o homogénnom a nehomogénnom praslovanskom základe slovenčiny, migračno-integračná teória) a charakteristika základných znakov západoslovanského a nezápadoslovanského pôvodu z jazykovo-zemepisného hľadiska (kategorizácia a bližšia charakteristika javov; ich význam pre poznávanie vývinu praslovanského základu slovenčiny)
- Slovenčina v kontexte slovanských jazykov [charakteristika slovenčiny prostredníctvom súboru jazykových znakov (starobylých a starších jazykových zmien) v konfrontačnom slovanskom jazykovom rámci, problematika paralelných jazykových javov v slovanských jazykoch]. Pramene štúdia dejín slovenského jazyka a teoreticko-metodologické východiská rekonštrukcie vývinovej línie slovenského jazyka
- Dynamika jazyka a typy jazykových zmien (synchrónna a diachrónna dynamika jazyka, procesuálnosť – rezultatívnosť, vývojová tendencia – zákon, vývinová premenlivosť jazyka a na príklade substitúcie, multiplikácia a redukcie jazykových prvkov)
- Charakteristika hlavných zmien v praslovanskom základe slovenčiny v 10. storočí (zánik a vokalizácia jerov, kontrakcia, denazalizácia), rozsah a dôsledky týchto zmien
- Základné vývinové tendencie fonologického systému slovenčiny so zameraním na vývin konsonantickej a vokalickej mäkkostnej korelácie, na palatalizačné, depalatalizačné a asibiláčne procesy a ich dôsledky vo vokalickej a konsonantickej štruktúre
- Vývin fonologického systému slovenčiny v 10. až 16. storočí a jeho konkretizácia na príklade ustálenia foném *dž* a *f*, zmeny *g* > *ɣ*, kvalitatívnej zmeny *w* > *v* a modifikácie *w* > *ũ*, znelostnej neutralizácie, stredoslovenskej palatalizácie velár, asibilácie, diftongizácie a monoftongizácie
- Z vývinovej línie morfológického systému slovenčiny so zameraním na substantíva, verbá

a adjektíva. Vývin gramatických morfológických kategórií v starej slovenčine a jeho výsledky prejavujúce sa v súčasnej slovenčine

- Základné vývinové tendencie lexikálneho systému slovenčiny v 10. až 16. storočí (prehodnocovanie slovotvorných postupov a slovotvorných prostriedkov zdedených z praslovančiny, vývin lexiky zdedenej z praslovančiny – zachovanie pôvodného významu, zmeny významovej stránky slov – charakteristika jednotlivých typov významových zmien, slová cudzieho pôvodu v lexike starej slovenčiny)

DIALEKTOLÓGIA

- Postavenie nárečí v stratifikačných modeloch slovenčiny a otázka medzivarietnej expanzie teritoriálnych prvkov (nárečia – subštandardná – štandardná varieta národného jazyka). Vzťah nárečí a spisovného jazyka (širšie a užšie chápanie spisovného jazyka). Zmena v používaní týchto variet ako zmena podmienená zmenami v sociálnom zložení spoločnosti.
- Klasifikácia a charakteristika slovenských nárečí so zameraním na koncepciu R. Krajčoviča (makroareály, regionálne areály, pomedzné a základné areály, rajóny a enklávy).
- Problematika slovenských nárečí so zreteľom na teritoriálny rozmer národného jazyka (teritórium nárečí a teritórium celonárodnej variety, postavenie slovenčiny za hranicami Slovenskej republiky: slovenské nárečia mimo územia Slovenska)
- Dialektológia ako jazykovedná disciplína, predmet výskumu, terminologické otázky (teritoriálne dialekty vs. sociolekty; slovenská vs. anglická lingvistická terminológia), z dejín slovenskej dialektológie a jej súčasných úloh (hľadisko systémovo-štruktúrnej dialektológie a sociodialektológie), základné diela slovenskej dialektológie, stav doterajšieho výskumu slovenských dialektov
- Metodologické aspekty dialektologického výskumu (základné metódy výskumu, objekt a predmet výskumu), jazykový zemepis a jazykové (nárečové) atlasy (so špecifickým zreteľom na Atlas slovenského jazyka), základné pojmy areálového skúmania (izoglosa, izoglosná zóna, areál)
- Z problematiky slovenských nárečí, ich vývinu a fungovania (terminologické vymedzenie, slovenské nárečia ako výsledok prehistorického a historického vývinu slovenského jazyka, súčasné konvergentné vývinové tendencie v slovenských nárečiach a fungovanie nárečí, problematika interdialektov, problematika bivarietizmu)

LITERÁRNA ZLOŽKA

DEJINY SLOVENSKEJ LITERATÚRY PO R. 1945

- Literatúra v období medzi dvoma autoritatívnymi režimami (1945 – 1948) – striedanie paradigiem. Tvorba F. Švantnera. Doznievanie a premeny nadrealizmu, zmena statusu básnikov katolíckej moderny. Exil a priečinková literatúra. Socialistický realizmus v umení. Tvorba P. Jilemnického a V. Mináča.
- Na ceste k estetickému autonómii (od polovice 50. rokov do začiatku 60. rokov 20. storočia). Prozaická tvorba A. Bednára a R. Jašíka. Návrat lyrického subjektu do poézie v diele M. Rúfusa, V. Turčányho a M. Válka.
- Generačná výmena v próze 60. rokov. Nadviazanie na prerušené vývinové tendencie (lyrizácia, modernizácia prózy). Tvorba R. Slobodu, J. Johanidesa, V. Šikulu, L. Ťažkého. Generácia Mladej tvorby v priestore lyriky. Skupinové a individuálne vystúpenia Trnavskej skupiny – konkretistov a Osamelých bežcov.
- Vývinové impulzy v tvorbe básnikov vstupujúcich do poézie v 60-tych a 70-tych rokoch 20. stor. (podnety poetizmu a klasicizmu, poézia všedného dňa, prozaizácia lyrickej

výpovede, lyrika faktu). Tvorba J. Buzássyho, M. Kováča, Š. Strážaya, L. V. Gavorníkovej, Š. Moravčíka.

- “Normalizácia” kultúry. Násilné prerušenie kontinuity od 70. rokov do konca 80. rokov 20. storočia. Nastolovanie „románovej situácie“ v próze, ideologické postuláty a skutočnosť. Tvorba D. Kužela, P. Jaroša, J. Vilikovského, L. Balleka, P. Hruza. Mihálikova básnická škola a prekonávanie jej tendencií v tvorbe D. Heviera, A. Ondrejčkovej a ďalších.
- Gesto vzbury v druhej polovici 80. rokov 20. storočia. Detabuizácia tém, drastickosť a brutalita výrazu v poézii J. Urbana, I. Koleniča, T. Lehenovej. Kontinuita línie nekonformných individualistov v tvorbe „barbarov“ – R. Bielik, J. Litvák, A. Turan, K. Zbruž.

DEJINY SLOVENSKEJ LITERATÚRY PO R. 1989

- Prelom 80. a 90. rokov – medzi kontinuitou a ruptúrou. Význam a dôsledky plurality v umení: zrušenie cenzúry, paralelizmus viacerých prístupov, neprítomnosť štýlovej a smerovej dominanty. Podoby literárneho a literárnovedného života – inštitúcie, vydavateľstvá, periodiká. Tvorba generácie „starších“ autorov a ich stopa v literatúre po roku 1989: D. Dušek, P. Vilikovský, S. Rakús, M. Rúfus, J. Buzássy, Osamelí bežci a iní.
- Tendencie slovenskej prózy príznačné pre 90. roky 20. stor. a začiatok nového milénia: ironické prehodnotenie literárnej tradície (P. Pišťanek, D. Taragel, I. Otčenáš), nábehy k programovej postmoderne (T. Horváth, E. Erdélyi – M. Vadas, D. Mitana), regenerácia moderny (Balla, P. Rankov), trendy-literatúra (M. Hvorecký, V. Klimáček), hľadanie súčasnosti (M. Kopcsay).
- K autonómii ženského výrazu v poézii L. V. Gavorníkovej a T. Lehenovej. Archetypálne tendencie a écriture du corps v tvorbe M. Haugovej, A. Ondrejčkovej a E. Luky. Anestetické písanie N. Ružičkovej, K. Kucelovej a M. Ferenčuhovej.
- Písanie žien, ženské písanie, feministická literatúra – rodová senzibilita v prózach J. Juráňovej, U. Kovalyk, M. Kompaníkovej, I. Dobrakovovej a iných.
- Moderná spirituálna línia slovenských básnikov. Význam a podoby archetypu, eschatologická tenzia, inšpirácie tvorbou metafyzických básnikov 20. storočia (T. S. Eliot, Cz. Miłosz, Z. Herbert). Poézia E. J. Grocha, R. Juroleka, D. Pastirčáka, M. Milčák, P. Milčáka, J. Gavuru, J. Palaščáka.
- Aktuálna slovenská próza – mladšia generácia medzi svetom a domovom (expati: S. Žuchová, Z. Kepplová – nové poňatie regiónu: Carpathia M. Krajňáka).
- Text generation v priestore lyriky – konceptuálnosť, anestetickosť, žánrový experiment – báseň-steril, samoreferenčnosť textu, kyberkultúra. Funkcie pseudonymného písania. Poézia P. Macsovzskeho, M. Habaja, P. Šuleja, A. Habláka, M. Solotruka. Ženský variant anestetického písania.

KAPITOLY ZO SVETOVEJ LITERATÚRY

- Periodizácia svetovej literatúry. Najstaršie literárne pamiatky (orientálna literatúra: sumerská, akkadská, staroegyptská, hebrejská, indická a čínska literatúra; antická lit.: grécka a rímska literatúra). Odporúčané dielo na interpretáciu: *Epos o Gilgamešovi*.
- Stredovek, humanizmus, renesancia a barok – poetika a zásadní predstavitelia. Odporúčané diela na interpretáciu: *Veľký a Malý testament* (F. Villon), *Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha* (M. de Cervantes Saavedra), *Gargantua a Pantagruel* (F. Rabelais), *Komu zvoní hrana* (výber, J. Donne).

- Dráma a jej premeny naprieč dejinami svetovej literatúry. Špecifiká jednotlivých autorských poetík vzhľadom na historicko-kultúrny kontext prislúchajúceho obdobia (Sofokles, Euripidés, W. Shakespeare, Molière, F. Schiller, A. P. Čechov, H. Ibsen, O. Wilde, B. Brecht, E. Ionesco, S. Beckett a iní). Odporúčané dielo na interpretáciu: *Nosorožec* (E. Ionesco).
- Žáner románu. Zrod a rozpad románovej štruktúry – typy románov a ich dominancia v jednotlivých literárnych obdobiach (pikareskný, sentimentálny, gotický, román-rieka, psychologický, vývojový, experimentálny román a mnohé ďalšie). Odporúčané dielo na interpretáciu: *Zločin a trest* (F. M. Dostojevskij).
- Svetová literatúra medzi dvoma svetovými vojnami (1918 – 1945). Próza tzv. „Stratenej generácie“ (G. Steinová, E. Hemingway, J. D. Passos, E. E. Cummings, J. Steinbeck, E. M. Remarque a iní) a analytická próza (M. Proust, J. Joyce, F. Kafka). Odporúčané dielo na interpretáciu: *Proces* (F. Kafka).
- Medzivojnové umelecké avantgardy (kubizmus, futurizmus, surrealizmus, dadaizmus a iné) a zlomové diela modernej svetovej literatúry (G. Apollinaire, P. Eluard, A. Breton, T. S. Eliot, F. G. Lorca, M. Cvetajevová, A. Achmatovová a iní). Odporúčané diela na interpretáciu: *Pásmo* (G. Apollinaire), *Pustatina* (T. S. Eliot).
- Existencializmus – filozofické a estetické podložia (J. P. Sartre, A. Camus, S. de Beauvoir). Novodobí pokračovatelia – na pomedzí absurdity a existencializmu (Boris Vian). Odporúčané dielo na interpretáciu: *Cudzinec* (A. Camus).
- Svetová literárna fantastika – diferenciacia pri jednotlivých subžánroch (sci-fi, fantasy, horor a ďalšie). Vznik a vývin detektívneho žánru. Odporúčané diela na interpretáciu: *Duna* (F. Herbert), *Pán prsteňov* (J. R. R. Tolkien), *Vraždy v ulici Morgue* (E. A. Poe).

LITERÁRNA KRITIKA

- Miesto literárnej kritiky v systéme literárnej vedy, jej vzťah k teórii literatúry, dejinám literatúry a žurnalistike. Funkcie a typológia literárnej kritiky. Žánre literárnej kritiky: recenzia, polemika, glosa, nové formy literárnej kritiky.
- Konštituovanie a funkcia literárnej kritiky v období národného obrodovania (klasicizmus, romantizmus) a realizmu. Periodická tlač ako platforma literárnokritického uvažovania. Literárno-jazykové polemiky (A. Bernolák, J. I. Bajza, J. Kalinčiak, J. Záborský). Hurbanov koncept literárnej kritiky. Literárnokritická činnosť S. H. Vajanského J. Škultétyho, J. Vlčka a T. Milkina. Prínos J. Lajčiaka a L. Groeblovej.
- Literárna kritika v období medzi dvoma vojnami. Pluralita pohľadov (národný koncept, proletárski autori, katolícka moderna, čechoslovakistická orientácia, kritika a obhajoba surrealizmu). Časopisecká základňa medzivojnového obdobia. Literárnokritická tvorba Š. Krčméryho, J. Felixa, J. K. Šmálova a A. Matušku.
- Funkcia literárnej kritiky v období schematizmu a normalizácie. Spor o básnika (V. Mináč, M. Hamada, Š. Šmatlák). Demokratizácia kultúry v osemdesiatych rokoch 20. storočia (M. Šútovec, V. Mikula, P. Zajac). Mienkotvorné periodiká a postavy literárnej kritiky po roku 1989.

DIDAKTIKA JAZYKA, LITERATÚRY A KOMUNIKÁCIE

- Z dejín vyučovania slovenčiny, charakteristika súčasnej koncepcie vyučovania SJL, výzvy do budúcnosti v intenciách progresívnych tendencií.
- Základné didaktické kategórie vo vyučovaní SJL, problematika kurikulárnej prestavby učebného predmetu v súčasnosti i v perspektíve.

- Problematika rozvíjania čiastkových rečových a textových kompetencií v jazykovo-komunikačnom vyučovaní. Jazykové, štylizračné a slohovo-komunikačné cvičenia.
- Status literárnej výchovy v škole, genéza, aktuálny stav a výzvy. Transformácia koncepcie i výučby v dimenziách čítania – teórie a tvorby.
- Učiteľ a žiak vo vyučovaní materinského jazyka a literatúry, profilácia učiteľa SJL na univerzite a celoživotnom vzdelávaní, základná orientácia v legislatíve.
- Slovenský jazyk a literatúra, slovenský jazyk a slovenská literatúra, slovenčina ako druhý jazyk, slovenčina ako cudzí jazyk v sekundárnom vzdelávaní, charakteristika, aktuálny stav a výzvy.
- Plánovanie, organizácia, riadenie, kontrola a diagnostikovanie výchovno-vzdelávacieho procesu v učebnom predmete SJL, špecifiká, kompetencie učiteľa slovenčiny.
- Didakticko-metodická problematika vyučovania pravopisu a zvukovej stránky, špecifiká v sekundárnom vzdelávaní.
- Modely a metodické systémy vyučovania literatúry v synchrónii a diachrónii, charakteristika súčasnej koncepcie literárnej výchovy v škole.
- Špecifiká školskej komunikácie vo vyučovaní slovenského jazyka a ontogenéza reči i myslenia žiaka z hľadiska vzdelávacieho programu v sekundárnom vzdelávaní.
- Problematika učebných textov (učebníc a i.) slovenského jazyka/literatúry, uplatňovanie rôznych didaktických prostriedkov, pomôcok a médií, mediálna výchova vo vyučovaní slovenčiny a vo vzdelávacom programe školy.
- Didakticko-metodická problematika vyučovania lexikológie, morfológie a syntaxe v sekundárnom vzdelávaní, aktuálny stav a výzvy.
- Problematika čítania a porozumenia textu, recepcia, reflexia a tvorba vo vyučovaní SJL, špecifiká v jednotlivých zložkách (podľa výberu/inklinácie).
- Druhy učenia a nové koncepcie vyučovania, základné etapy vyučovacieho procesu a problematika klasifikácie metód v jazykovo-komunikačnej a slohovo-komunikačnej výchove.
- Práca s textom vo vyučovaní slohu a komunikácie, problematika slohových postupov, štýlov a útvarov. Tvorivé písanie – prieniky možností v jednotlivých zložkách učebného predmetu SJL.
- Čitateľské premeny žiakov, čitateľská charakteristika príjemcu v nižšom/vyššom sekundárnom vzdelávaní. Výchova kultúrneho čitateľa, poslucháča, diváka, resp. i particpanta a tvorca literárneho diela/výstupu.
- Špecifiká vyučovania SJL v základnej a strednej škole, charakteristika súčasnej koncepcie v kontexte aktuálnej školskej reformy a v rámci Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania v SR na r. 2018 – 2027.
- Komunikačná výchova, druhy a modality komunikácie vo výučbe MJ, rozvíjanie kognitívno-komunikačnej a literárnej kompetencie/kultúry žiaka vo vyučovaní SJL.
- Literárne dielo ako centrum poznávania, komunikácie a estetického zážitku vo vyučovaní literatúry. Problematika pedagogickej, didaktickej a estetickej komunikácie, sústava školských literárnych textov.
- Motivácia, aktivizácia a tvorivosť v zložkách učebného predmetu SJL, základné východiská, program motivačného pôsobenia a špecifiká.
- Problematika recepcie, reprodukcie a produkcie v slohovo-komunikačnom vyučovaní, sloh ako produkt a proces, stereotyp a tvorba, fázy slohotvorného procesu, výrazové kategórie/kvality textu.
- Školská interpretácia literárneho diela/textu ako špecifický metodický systém, didaktické zásady interpretácie. Regionalizmus vo vyučovaní literatúry. Špecifiká didakticko-metodickej problematiky v práci s lyrickým, prozaickým a dramatickým textom.

- Problematika prípravy, nácviku, opravy, hodnotenia a klasifikácie ústnych/písomných prejavov žiakov v jazykovo-komunikačnom vyučovaní, aktuálne otázky validity, reliability, objektivity, šandardizácie a subjektivity.
- Problematika metód a postupov, stratégií v literárnom vzdelávaní, špecifiká, charakteristika a istá inklinácia prístupu adepta učiteľstva.
- Základné typy vyučovacích hodín/jednotiek vo vyučovaní SJL, problematika organizačných foriem v kontexte IT a modernej ľudskej komunikácie. Špecifiká foriem mimotriednej a mimoškolskej literárnej výchovy a vzdelávania.